

NAKASA A HARSHE NA GARGAJIYA: NAZARIN KARIN MAGANA DA TATSUNIYOYI A ADABIN HAUSA

Ummu Abubakar

School of Liberal Studies, ATAP Bauchi
abubakarummu2@gmail.com

Takaitaccen Bayani (Abstract)

Wannan bincike yana nazartar yadda ake wakiltar nakasa a cikin harshen gargajiya na Hausa ta hanyar nazari na musamman kan wasu karin magana da tatsuniyoyi. Ta hanyar amfani da adabin baka da kalmomin gargajiya, an binciki yadda ake tsara nakasa ta fuskar harshe, al'ada, da kuma sadarwa a cikin al'ummomin Hausawa. Binciken ya dubi ko wadannan labaran gargajiya suna kara tabbatar da mummunan ra'ayi ko kuwa suna bayar da hangen nesa mai zurfi game da rayuwar masu nakasa.

Ta amfani da dabarun nazarin zamantakewa da nazarin magana, an ware karin magana (karin magana) da tatsuniyoyi (tatsuniya) da ke magana kai tsaye ko kaikaice kan nakasa ta jiki, ji, ko kwakwalwa. Sakamakon ya nuna wani hadadden yanayi na girmamawa, wariya, hikima, da kuma raini da aka lullube cikin harshe. Wasu karin magana na nuna tausayi da hadawa, yayin da wasu ke yada kalmomin raini da fahimtar al'ada mara tushe.

Binciken ya nuna cewa harshe na taka muhimmiyar rawa wajen tsara yadda al'umma ke kallon nakasa. Don haka, nazarin da gyara wasu karin magana da tatsuniyoyin Hausa zai taimaka wajen samar da adabi mai cike da mutunci, daidaito, da hadin kai ga masu nakasa.

Gabatarwa (Introduction)

Adabin baka na Hausa na taka muhimmiyar rawa wajen adana tarihi, isar da hikima, da kuma nuna dabi'u da ka'idojin al'umma. Karin magana da tatsuniyoyi na zama kayan koyarwa da ake amfani da su wajen yada ilimi da kafa ka'ida. Cikin wadannan kalamai akwai bayanai masu zurfi kan yadda ake kallon nakasa, ko a matsayin alamar rauni, hikima, ko kuma sakamakon halin mutum.

Nakasa tana da tsawon tarihi a wakiltar al'adu na Afirka, inda ake amfani da ita wajen nuna dabi'u, tsoro, da darussa na rayuwa. A cikin Hausawa, karin magana da tatsuniyoyi suna zama hanyoyin koyarwa da isar da al'adu. Sai dai ba a yi wani zurfin bincike sosai kan yadda wadannan labarai ke wakiltar nakasa. Wannan takarda na nazari ne kan yadda Hausa ke bayyana nakasa—ko a matsayin iyaka, gwaji, ko ma tushen karfi.

Tambayoyin Bincike

- Yaya karin magana na Hausa ke bayyana nakasa—ta fuskar kirari, wariya, ko tsaka-tsaki?
- Wane irin matsayi masu nakasa ke samu a cikin tatsuniyoyin Hausa?

- Wadannan labaran gargajiya suna karfafa wariya ne ko suna kalubalantar tsafaffin tunani game da nakasa?

Manufar Bincike

- Binciken yadda ake bayyana nakasa a cikin karin magana da tatsuniyoyin Hausa.
- Tantance matsayin masu nakasa a cikin adabin baka na Hausa.
- Kimanta tasirin harshen gargajiya wajen gina ko lalata fahimtar nakasa a al'umma.

Hanyar Bincike (Methodology)

An yi amfani da nazarin magana da binciken zamantakewa. An tattara karin magana da tatsuniyoyi daga littattafan Hausa da kuma hirarraki da shugabannin gargajiya da masu tatsuniya a Arewacin Najeriya. An ware kalmomi da labaran da suka shafi nakasa ta jiki, ji, ko kwakwalwa domin nazari kan ma'anoni da tasirinsu ga al'umma.

Nazari da Tattaunawa

1. Nakasa a Karin Maganar Hausa

Wasu karin magana suna bayyana nakasa a matsayin gazawa ko rashin cikawa:

A. Nakasa a matsayin Alamar Rauni

- "Gurgu bai san motsin sallah ba."

Wanda bai shiga wani hali ba, ba zai fahimce shi ba.

- "Ruwan da bai iya tafasa tukunyar sa ba, ya rasa zafi."

ana amfani da wannan don kwatanta wanda ba shi da ikon yin abu.

- "Makaho baya ganin hazo."

yana nuni da wanda ke da rashin fahimta, a matsayin "nakasa" ta kwakwalwa.

A gefe guda, wasu karin magana suna nuna cewa duk da nakasa, mutum na iya dafa kansa:

- "In aka hana maka ido, baka hana baki ba."

yana nuni da cewa koda mutum ya rasa wani bangare, akwai sauran nasara da hikima.

B. Nakasa a matsayin Gwajin Dacewa

"Makaho ya san hanyar zuwa gida."

→ Gogewa tana iya maye gurbin abin da mutum bai samu daga haihuwa ba.

C. Nakasa a matsayin Kaddara

"Bawan Allah shi ne makaho."

→ Nakasa wani bangare ne na tsari daga Allah, ba abin dariya ba ne.

Misalan Karin Magana

"Makaho ya fi mai gani hanyar dare." → Kwarewa ta fi baiwa.

"Gurgu ya san inda ya dade." → Wanda ya sha wahala ya fi sanin inda ciwon yake.

"Kurma ya ji maganar da kunne bai ji ba." → Wanda ake raina shi yana iya gano gaskiya fiye da wasu.

"Idon makaho yana cikin hannunsa." → Mutum na iya amfani da sauran kwarewa wajen shawo kan kalubale.

2. Nakasa a Tatsuniyoyin Hausa

Tatsuniya 1: Makaho da Maciji

Darasi: Tausayi ga marar kirki na iya zama hatsari. Nakasa ba rauni ba ce ga hankali.

Tatsuniya 2: Gurgu da Sarki

Darasi: Karfi na jiki ba ya nuna darajar mutum.

Tatsuniya 3: Kurma Mai Jin Sirri

Darasi: A raina mutum, sai ka ga shi ya fi ka hangen nesa.

Tatsuniya 4: Maraya Mai Hankali

Darasi: Juriya da gwagwarmaya na iya rinjayar rashin lafiya.

A cikin tatsuniyoyi, masu nakasa sau da yawa suna fitowa a matsayin marasa galihu ko kuma masu hikima. A wasu lokuta, ana amfani da nakasa a matsayin hukunci daga sama — misali, ana danganta butulci da cutarwa da nakasa, wanda ke nuna cewa nakasa hukunci ne. Wannan na iya janyo tozarta masu fama da nakasa a rayuwa.

Misalin

tatsuniya:

A wata tatsuniya, wani yaro makaho ya fi kowa basira wajen gano gaskiya, yana nuni da cewa nakasa ba tilas ba ne alamar gazawa.

2. Tasirin Al'ada da Addini

Addinin Musulunci ya taka rawar gani wajen fayyace matsayin nakasa a cikin al'umma. Ko da yake harshen Hausa na daukar wasu ra'ayoyi daga addini, sau da yawa ra'ayin gargajiya ne ke rinjaye, inda nakasa ke danganta da laifi ko asiri. Yana karfafa tausayi da hadawa, amma wasu al'adun gargajiya suna kallon nakasa a matsayin la'ana ko jarabawa. Wannan rikici yana bayyana a karin magana da tatsuniyoyi.

3. Kalubale da Tasiri Mummuna

- **Stigma:** Kalaman raini da karin magana marasa tausayi na iya kara jefa masu nakasa cikin kangan wariya.
- **Rashin Dama:** Hausawan gargajiya ba sa hango damar da ke cikin masu nakasa — wanda ke hana su samun gurbi a al'umma.
- .
- Wariya da raini daga karin magana marasa kyau.
- Ware masu nakasa daga muhimman ayyukan al'umma.

5. Damar Ingantawa

Karin magana da ke karfafa juriya za a iya amfani da su wajen yada fahimta.

Tatsuniyoyin da ke yabawa masu nakasa za su iya zama kayan aikin ilmantarwa.

Tushen Goyon Baya da Dama

Karin magana da ke karfafa gwiwa suna da matukar amfani wajen inganta jin kai da goyon bayan masu nakasa.

Tatsuniyoyi da ke nuna nakasa a matsayin dama da basira na iya canza tunanin al'umma.

Shawarwari

Sake dubawa da gyara karin magana da ke cin mutunci.

Kirkirar sabbin karin magana da tatsuniyoyi masu karfafa hadin kai.

Yin amfani da harshen Hausa wajen yada akidar rashin wariya a makarantu da kafafen yada labarai.

Horar da masu tatsuniya, malamai, da malamai na addini kan amfani da harshe mai karfafa girmamawa.

Kammalawa

Karin magana da tatsuniyoyin Hausa na nuna nakasa ta hanyoyi masu rikitarwa—wani lokaci a matsayin alamar rauni, wani lokaci a matsayin hikima. Wasu labarai suna yada wariya, wasu kuma suna karfafa jarumta. Don haka akwai bukatar mu sake nazarin wadannan al’adu don mu gina harshe mai cike da girmamawa da hadin kai.

Manazarta (References)

Ahmad, A. (2004). *Karin Magana da Ma’anoninsu*. Kaduna: Gaskiya Corporation.

Ibrahim, S. (2016). *Tatsuniyoyin Hausa da Al’adun Gargajiya*. Kano: Benchmark Publishers.

United Nations (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*.

Abubakar, M. (2019). “Language, Disability, and Stigma in Northern Nigeria.” *African Journal of Disability Studies*, Vol. 3(2).

Yusuf, Y. (2010). *Language and Culture in Nigeria*. Ibadan: University Press.

Mitchell, D. T., & Snyder, S. L. (2000). *Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse*.

Finnegan, R. (2012). *Oral Literature in Africa*.

Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*.

Furniss, G. (1996). *Poetry, Prose, and Popular Culture in Hausa*.